

Subject Area
Picture

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 104
PP: 3778-3784

Arrival
23 September 2022
Published

30 November 2022
Article ID Number
65896

Article Serial Number
18

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.65896>

How to Cite This Article
Boydaş, O. (2022). "Resim Sanatında Doku (Tekstür) Kavramı" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:104; pp:3778-3784

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Resim Sanatında Doku (Tekstür) Kavramı¹

The Concept of Texture in Painting

Okan Boydaş¹

¹Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Sivas, Türkiye

ÖZET

Doğada var olan her cismin bir dokusu, bir yapısı vardır. Bu gerçek her alanda olduğu gibi sanat alanında da üzerinde durulmuş bir özellik olmuştur. Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmada doku kavramı, bu kavramın türleri, resim sanatı ile olan ilişkisi ve resim sanatında dokuyu etkileyen faktörlere kısaca değinilmeye çalışılmıştır. Hazırlanan çalışma da elde edilen verilere literatür taraması yolu ile ulaşılmıştır. Araştırma konusunun en önemli basamaklarından biri olan literatür taramasında, var olan kaynaklar incelenerek çalışmanın temel haritası çıkarılır. Bu bağlamda literatür taramasında konu ile ilgili yüksek öğretim kurumlarında yayınlanmış tez, kitap ve diğer çalışmalardan yararlanılarak çalışmanın temel yapısı oluşturulmuş, resim sanatı ile ilgili bağlantısı görseller üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Resim, Doku, Sanat

ABSTRACT

Every object in nature has a texture, a structure. This fact has been a feature that has been emphasized in the field of art, as it is in every field. In this study, prepared in this context, the concept of texture, the types of this concept, its relationship with the art of painting and the factors affecting the texture in the art of painting have been tried to be briefly mentioned. The data obtained in the prepared study were reached through literature review. In the literature review, which is one of the most important steps of the research subject, the basic map of the study is drawn by examining the existing sources. In this context, in the literature review, the basic structure of the study was created by using thesis, books and other studies published in higher education institutions related to the subject, and its connection with the art of painting was tried to be evaluated through visuals.

Keywords: Painting, Texture, Art

1. DOKU (TEKSTÜR)

Dünyada yer alan tüm görsel nesnelerin karakteristik birer dış yapısı vardır. Nesne ve varlıkların dış yapı özellikleri dokuyu (tekstür) oluşturur. Diğer bir deyişle yüzeylerin dokusal değerlerine doku adı verilir”(Atalay, 1994). Tekstür bir yüzeyi zenginleştirir ve yüzeye karakter katar. Doku, bir yüzeyin parlaklığı, pürüzlü, kırçıl, düzgün olmayışı gibi özellikleri de içine alır(Turani, 2000:137). Başka bir açıdan bakıldığında ise, benzer ve birbirini tamamlayan biçimlerin sistemli veya sistemli bir şekilde yan yana gelip dış yüzeyi oluşturmasıyla doku meydana gelir. Dokudaki birim biçimleri ve bunların yan yana gelişleri farklılık sağlar. Doğada var olan her şeyin temel yapı taşı olarak karşımıza doku çıkar. Doku doğadaki objelerin formunu, biçimini ve yüzeyini karakterize eden ve üçüncü boyuta taşıyan unsurlardan biridir(Erbek, 2006:3).

Önder Tüzcet Form ve Doku isimli çalışmasında doku kavramı ile ilgili şunları belirtmiştir: “İki boyutlu plastik değerlerden(çizgi, biçim, ton, renk) üçüncü boyuta (forma) geçerken, bir ara elamanı olarak doku kavramı karşımıza çıkar. Doku, çevremizi zengin bir şekilde saran, tabiat ve insan yapısı bütün yüzey ve formları kuvvetle karakterize eden önemli bir eleman olarak karşımıza çıkar”(Tüzcet, 1967:1). Bununla birlikte doku, bir objenin yüzeyini görme ve dokunma duygularıyla hissedilen özelliğinin temsil edilmesi şeklinde de ifade edilebilir.

Resimde sanatında doku, insanın en temel özelliklerinden ikisi olan görme ve dokunma hissini aynı anda ortaya çıkaran bir sonuç doğurur. Bu durumu Şeref Bigalı Resim Sanatı isimli kitabında “resim sanatında doku; resimsel elemanlarla malzeme ve materyal ile gelişen, duyuları tatmin eden, görüntünün önemini arttıran yapısal bir varlıktır. Doku bir efekt olarak ister resim ister grafik sanat yapıtlarında olsun, sanatçının üzerinde durduğu bir değerdir. Sanatçı konudan gelen ve özel ilgiye muhtaç karakteristikler üzerinde durmaya ve onları yeniden organize etmeye çalışır”(Bigalı, 1999:272) şeklinde açıklamaya çalışmıştır.

Doku kavramının kendi içerisinde sınıflandırılması ister sanat alanında ister doğada karşımıza çıkan türlerinin algılanması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Doku türlerini doğal dokular, yapay dokular(papier colle,

¹ Bu çalışma 2009 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-iş Eğitimi Bölümü bünyesinde Yrd.Doç.Dr. Erdal ESER danışmanlığında hazırlanmış Yüksek Lisans Tez çalışmasından üretilmiştir

Kolaj), görsel dokular, taklit dokular, deneysel yöntemlerle elde edilen dokular şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

1.1. Doğal Dokular

Faruk Atalayer Doğal dokuları tanımlarken insanın içsel sistematığı üzerinde durmuş ve bu kavramı şu şekilde açıklamıştır: “Doğrudan doğruya, deri-sinir fizyolojisine etki eden dokunsal değerler, yüzeyle kalitesidir. Doğrudan dokunma duyumuza etki eden, insana bağlı olmaksızın kendi iç ve dış yasalarıyla var olan dokulara doğal dokular diyoruz”(Atalayer, 1994:195) (Resim.1). Konuya farklı bir açıdan bakan Evrim Erberk Günümüz Türk Resminde doku-yüzey imgelemi başlıklı tezinde doğal doku kavramını dokunsal yapısı sistemli bir biçimde aynı birim elemanlarının bir araya gelmesi ile oluşur(Erbek, 2006:5) şeklinde tanımlar. Bu bağlamda doku, doğada yer alan varlıkların dış yüzlerine dokunulduğunda maddenin fiziki yapısının insan üzerindeki tesiri şeklinde tanımlanabilir.

Resim-1 Doğal doku örneği²

1.2. Yapay Dokular

“Doku deri dışında görme ile de algılanır. Gözün dokuya ilişkin duyuları, deri duyumuyla çoğu kez özdeşleşir. Göze seslenen ve algı yolu ile kavranan, sanat malzemesiyle üretilen dokulara görsel ya da yapay dokular denir” (Atalayer, 1994:19). Doğal dokuların yapay dokular ile arasındaki farkı resim sanatı üzerinden değerlendiren Faruk Atalayer, bu farkı “eğer doğal dokuları, noktalar, çizgiler, renkler vb. öğelerle herhangi bir yüzey üzerinde resimsel olarak ifade edersek yapay doku ifadelerini yaratmış oluruz”(Atalayer,1994:194-195) şeklinde tanımlar.

Bir başka deyişle, doğal malzemelerin sanatçının bilgi birikiminin yanı sıra teknik yardımlarla oluşturduğu dokular yapay dokulardır(Erbek, 2006:7) (Resim.2).

Resim-2 Yapay doku örneği

1.1.1. Papier Colle

Resim alanında zenginlik elde etmek ve alanı süslemek amacıyla ressamın yarattığı, görme veya dokunma duygusunu harekete geçiren dokulardır. Kâğıt, metal, cam, beton, mermer gibi. 20. yüzyılın başlarında, plastik sanatların strüktürün de gelişen fikirler, yeni armonilerin doğuşunu müjdelemiştir. Plastik sanatların bünyesinde strüktürel (yapısal) özellikler, formun vazgeçilmez bir bütünleyicisi olduğu inancı, birçok doku araştırmalarına yol

² http://www.caykur.gov.tr/UserDir/resim/arastirma/tarim/100-0001_IMG.jpg

açmıştır. Bu konuda kübistler tarafından yapılan araştırmalar sonucu dokunun resme ait anlatım biçimlerinde önemli yer tuttuğu üzerinde birleştiler (Turani, 2000:79)

1.1.2. Kolaj (Collage)

“Papier Colle tekniğinin etkisiyle oluşan ve daha kapsamlı gelişmeler gösteren Dadacılar tarafından yaratılmış resim tekniğidir”(Aydın, 2006:20).

Adnan Turani kolaj tekniğini anlatırken daha çok bu teknik içerisinde kullanılan malzemelere odaklanmıştır. Bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Baskılı ve baskısız kâğıtların sanat malzemesi arasında kullanılışı tel, tahta, zımpara kâğıdını da içine aldı. Bu malzemelerin görünüşleri resim sanatı için uygun düşüyordu. Zaman zaman konu kullanılan materyaller üzerine kuruluyordu. Bu disiplin, çizilmiş ve boyanmış parçalarla bölümlendiriliyordu” (Turani, 2000:73) (Resim.3–4–5–6).

Kolaj tekniği resim sanatında geleneksel yağlı boya ya da boya kullanımından sıyrılarak daha farklı malzemeleri resim de kullanmaya olanak sağladı. Bu durumun bir nevi insanın içsel mekanizmalarından biri olan icat etme, keşfetme güdüsü ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Daha çok geleneksellikten sıyrılan çağdaş sanatçıların yöneldiği bu teknikte malzeme sınırı olmadığı için kendi anlatım diline uygun malzemeyi kullandılar.

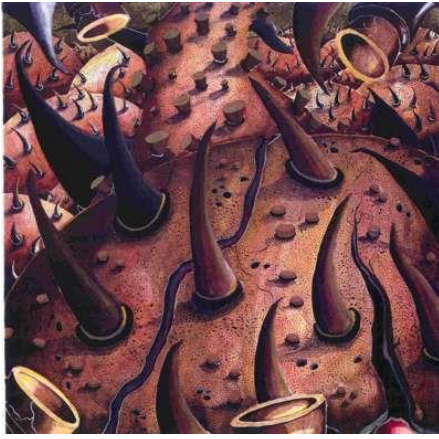
Resim-3 Tuval üzerine kolaj tekniği

Resim-4 Kolaj tekniği 3

1.3. Görsel dokular

İnsan bir yüzeye dokunduğunda dokunsal değerler ifade eden (yumuşaklık-sertlik, sivrilik-düzlük, girinti çıkıntı, gözenek ve çukurlar gibi) doku unsurları ile o nesneyi algılar. Bu durumla birlikte duyuşsal bir algılama yaratmayan dokunsal değer ifadeleri olmayan dokular da vardır. Örneğin; kumaş üzerindeki renk ve deseni gibi. Bu ve buna benzer dokular çizgi, nokta, renk, ton ve değişik motiflerden oluşmuş iki boyutlu dokulardır. Bu dokular sadece görme duyusu ile algılanır. Görme duyusu ile algılanan bu dokulara “görsel dokular” denir. “Görsel dokular, görsel algılamada gerçek dokular gibi etki yaparlar. Doğal doku duyumlarına eşdeğer algı üretirler”(Atalayer, 1994:194-195) (Resim.8).

Resim-8 Görsel doku örneği4

1.4. Taklit Dokular

Resim sanatının temel kaynağı doğadır. Bu kaynak içerisinde yer alan görüntülerin kopyalanmasıyla da taklit dokular elde edilir. Adnan Turani'ye göre, dokunun bu türü temelde akademik bir hassasiyet gerektirmektedir. Bu durum tabiatta çeşitli alan karakterlerinin yarattığı aydınlık ve karanlık kalıpların özenle kopyasını gerektirir (Turani, 2000:100) (Resim.9).

Resim-9 Taklit doku örneği5

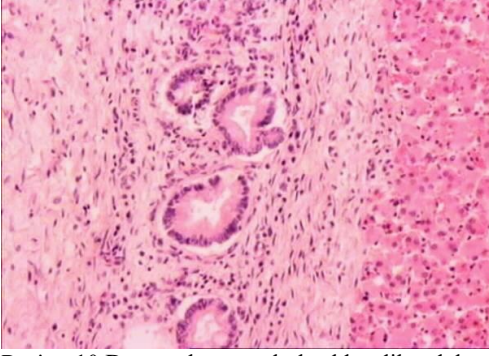
1.5. Deneysel Yöntemlerle Elde Edilen Dokular

Resim sanatında oluşan bütün teknikler bir dönemin sonucudur. Bu durumun anlık ya da tasarlanmış düşüncelerin duygusal yansı olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak “teknik” kavramı gelişen sanat akımlarıyla yeni bir boyut ve gelişme göstermiştir. Sanatçının kullandığı malzeme, sanatçının pratik kabiliyeti ve yaratıcılığı ile birebir örtüşür. Günümüzde teknolojinin sağladığı mekanik araçlar ile endüstriyel boya ve yapı malzemeleri deneysel yöntemlere önemli ölçüde zenginlik sunmaktadır (Aydın, 2006:26).

Bu tür dokular, sanatçının elindeki malzemenin değiştirilmesiyle, doğanın fiziki görüntüsünden çıkardığı ve yaratıcı zekâsının tanıyabildiği ölçüde olanaklar sağlamaktadır. Yaratım sürecinde sanatçı yeni ve yaşayan grafik unsurları seçer. İcat edilmiş dokular, iki boyutlu alanda yayılan dokular olarak da tanımlanabilir. Bu dokular, bir şeyin temsili olmayan geometrik, amorfik (şekilsiz), biomorfik (direk doğadan seçilen nesnelere yapılan sanat biçimi) biçimler taşıyabilir. Bu tür dokularda sanatçının bile isteye yaptığı müdahalelerin dışında, teknik tesadüfler malzemelerin karışmaları neticesinde oluşan yeni dokular; daha başkalaşmış yeni tür dokular için bir yol açar (Bigali, 1999:270) (Resim.10.)

⁴ <http://www.tulaycellek.com/deresp/resim/doku5.jpg>. 05.01.2009

⁵ <http://img252.imageshack.com/img252/7228/doku3gq6.jpg>. 03.08.2009, 21.00

Resim-10 Deneysel yöntemlerle elde edilen doku örneği6

2. RESİMDE DOKUYU ETKİLEYEN UNSURLAR

2.1. Işık ve Işığın Doku Üzerindeki Önemi-Etkisi

Işık, nesnelerin canlılar tarafından algılanmasını sağlayan en önemli unsurdur. Objelerin hacmini, konumunu, biçimini, rengini, yüzeylerinin pürüzlülükleri, sivrilikleri, çukurlukları, parlaklık veya matlıkları gibi yapısal tüm değerleri ışık sayesinde algılanır. Diğer bir taraftan resim ve resim yüzeyi, ışığı derinliklerinde toplayan, düzlükleriyle dağıtan, matlığıyla hafifleten, parlaklığıyla sertleştiren kısacası görsel değerleri bize bir paket halinde yansıtan ve sunan objenin kendisidir. Bu yüzden sanatçı bir yüzey üzerinde oluşturacağı dokuyu ışık ile birlikte düşünmek durumundadır. Bir objeye ne derecede ışık verilirse, doku da o kadar görünüm sunar ya da kendini saklar. Sonuç olarak ışık dokunun, doku da ışığın görsel kaynağı olarak betimlenebilir. "...ışık çeşitli strüktürleri(yapıları) kendinde saklayan bir elemandır. Her yapı, belirli bir ışık altında belirli bir nitelik kazanır. Yapıların birleşmesinde ışığın yönü, geliş kuvveti ve karakteri gözde kalır. Işık, öyle ayarlanmalıdır ki kendisinden bir yapı meydana gelsin"(Aydın, 2006:27) (Resim.11).

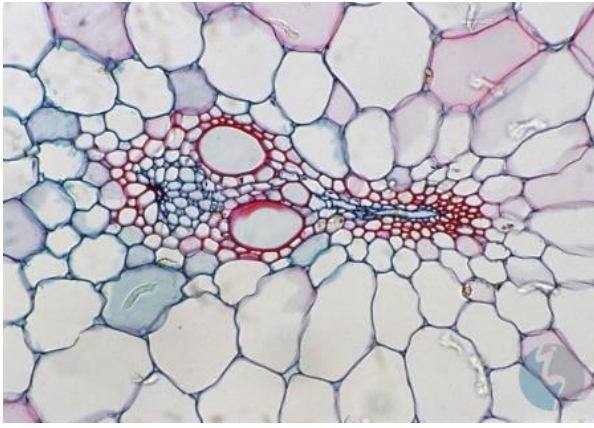
Resim-11 Rölyef7

2.2. Doku Perspektifi

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre perspektif görünme, bakış açısı nesnelere bir yüzey üzerine görüldükleri gibi çizme sanatı olarak tanımlanmıştır(<https://sozluk.gov.tr/>) Bu tanımlamaya göre doğada yer alan bir cismin bakış açısına göre bir görüntüsü vardır. Bir cismin uzaklık yakınlık durumuna göre algılanan boyutunda ve renginde değişimler meydana gelir. Bu durum perspektifin tanımına da uygundur. Bize yakın olan nesnelerin renk ve ölçülerini daha net görünürken, nesnelere uzaklaştıkça görüntülerinin küçüldüğü ve renklerin matlaştığı farkedilir. Bu perspektifin genel bir ifadesidir. "... dokular, görsel algı yoluyla, beyinde uzaklık-yakınlık etkisi yaratırlar. Renk ve parlaklık durumu, perspektif etkileri kuvvetlendirir. Sert geometri biçimleri, dokuyu kuvvetlendirir. Sıcak renkli, parlak cisimler göze daha yakın görünür. Soğuk renkli, yumuşak dokulu cisimler, göze daha uzak görünürler(Atalayer, 1994:199).

⁶http://veteriner.selcuk.edu.tr/veteriner/Patoloji/preparatlar/08hp/hp6_dosyalar/image002.jpg 04.01.2009, 21.00

⁷ <http://www.acariskartonpiyer.com/rolyef.JPG>. 05.01.2009, 22.00

Resim-13 Doku perspektifi örneği⁸

3. Resimde Dokuyu Kuvvetlendiren Etkenler

Dokuların görsel ve dokusal etkilerini kısıtlayan veya kuvvetlendiren faktörler bulunmaktadır. Her dokunun bir örgütlenme sistemi mevcuttur. Sanatçı, dokunun yapısını ve sistem içindeki düzenini korumalıdır. Bu olgu dokunun dokusal ve görsel değer etkilerini yansıtmakla eş anlamlıdır. “...doku demek, elemanter parçacıkların düzeni-sistemi demektir. Dokuyu, sahip olduğu yerleşim sistemi üretir. Sistem çalışıyorsa, sistem bütünsel ve egemense; doku kendini etken olarak gösterir. Dokuyu oluşturan örgü düzeni (eksik-bozuk-tam), dokunun plastik etkilerini, birinci dereceden belirler. Etkiyi güçlendirir ya da dinginleştirir(Atalayer, 1994:198-199).

Dokuyu kuvvetlendiren etkenler beş başlık altında toplanabilir.

- ✓ Dokunun ait olduğu formun dış sınırları- Konturu
- ✓ Dokuların ışık yansıtabilirliği- Parlaklığı
- ✓ Dokuların renk durumu
- ✓ Ağırlık duygusu
- ✓ Derinlik durumu
- ✓ Dokunun Ait Olduğu Formun Dış Sınırları- Konturu

Doku, form ve fonksiyon öğelerini birlikte düşünmek gerekir. Dokunun biçimi formu etkiler. Formun fonksiyonu ise, biçimin dokusal ve görsel anlatı kavramlarını verir. “...nesnelerin sert, köşeli, yumuşak, eğri, girintili-çukurlu, geometrik bir düzende oluşu ve bunlara ait dış biçimsel çizgileri, dokuların tesirlerini etkiler. Yumuşak dokulu bir biçimin, dış çizgileri kırık-sert çizgilere sahipse, bir zıtlık oluşur. Bu zıtlıklar bilinçli olarak kullanılıp, dengeler yaratılmalıdır(Atalayer, 1994:198-199).

3.1. Dokuların Işık Yansıtabilirliği- Parlaklığı

Işık nesnelere görmemizi ve algılamamızı sağlar. Diğer bir taraftan; kendi biçimini, hacmini, konumunu, rengini vb. yapısal tüm değerlerini ışık vasıtasıyla bize sunan da dokunun kendisidir. Işığı derinliklerinde ve kıvrımlarında toplayan düzlüklerinde dağıtan, matlığı ile hafifleten, parlaklığı ile serleştiren doku, bu yolla değişik görsel renk ve kavramı da beraberinde getirir. Bununla beraber “ matlık, karanlık, koyuluk, görsel olarak ser dok etkisi yaratır” (Aydın, 2006:39).

3.2. Dokuların Renk Durumu

İnsan vücudunda yer alan yedi duyunun birbiri üzerinde etkilerinin olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bunlardan biri olan görme duyusunun da diğer duyuları uyaran ve etkileyen bir özelliği olduğu aşikârdır. Bu durum nesnelere algılama biçimimiz ile doğru orantılıdır. Işığın yoğunluğu, nesnelerin renkleri bu durumu etkileyen ana faktörlerdendir. Bu bağlamda renklerin kendi içerisinde titreştikleri ve bu titreşim miktarı kadar insanda uyandırdıkları duygulanım farklılaşır. Sıcak renklerin dokuyu kuvvetlendirici etkisi varken, soğuk renklerin görünen doku üzerindeki etkisi daha sınırlıdır.

⁸http://www.genbilim.com/index2.php?option=com_datogallery&func=wmark&mid=21

3.3. Ağrlık Duygusu

Demir madeninin kullanıldığı alanlar direnç ve dayanıklılık gerektiren yerlerdir. Dokusundaki işlevsellik ile bağdaştırıldığında bu nesnenin kişide uyandıracığı algı ağır olma hissidir. Bir pamuğun iş görme yetisinde ise, direnç istemeyen hafif ve yumuşak bir yapısı olduğundan kaynaklı insanlar da minimum ağırlık etkisi sonucu doğurur. Sonuç olarak, doğal nesnelere ağırlıkları ile dokularının işlevselliği arasında sıkı bir bağlantı vardır. İnsan ağırlık ve hafiflik duygularını algılar ve bunları değişik kavramlarla ifade eder. Resim sanatındaki anlatımı, düz ve pürüzsüz olan dokular hafiflik ve yüksekliği, sert olan dokular ise ağırlığı ve yere yakınlığı ifade eder.

3.4. Derinlik Durumu

Uzaktaki formlar net olarak görünmediğinden dokuları tam anlamıyla algılanamaz. Düz bir yüzey olarak görünür. Buna karşın yakın formlarda dokuların biçimi, biçimsel yapıları, girintili ve çıkıntılı durumları net olarak görülür. Yapısal durumu algılanan dokular insana derinlik duygusunu verir. Resim sanatının teorik bilgileri arasında yer alan, hava perspektifinde uzaktaki cisimler soluk, bulanık, buğulu, mavi ve grinin tonları şeklinde; yakındaki cisimler ise keskin, net, parlak, koyu ve canlı renklerde. Bu durum ışığın kırılma etkisi ile oluşan görsel bir algılama durumudur. Bu algılama durumuna derinlik durumu denir.

4. SONUÇ

Kendi içinde çok farklı özellikleri barındıran bir yapı ile doğa, sanata her zaman ilham kaynağı olmuştur. Bu bağlamda doğada yer alan her nesnenin kendine özgü bir dokusu olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda sanatında doğanın içerisinde önemli yeri olan doku kavramından uzak kalacağı düşünülemez. Bu bağlamda doku ve sanat bağlantısı üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında, genel anlamda pratik çalışmalar üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Sanat ve doku bağlantısı ile alakalı teorik anlamda araştırmaların eksikliği bir gerçek olup, bu alanda daha fazla teorik çalışmanın üretilmesi gerekliliği bir gerçektir.

KAYNAKÇA

1. Atalayer, F. (1994). Temel Sanat Öğeleri. Eskişehir: Anadolu Eskişehir yayımları
2. Aydın, Vildan. Resim Sanatında Doku. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Çanakkale. 2006. 20.
3. Bigalı, Ş. (1999). Resim Sanatı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
4. Berk, N. ve Özsegin, K. (1993). Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi, Ankara: İş Bankası Yayınları.
5. Erberk, E. (2006).Günümüz Türk Resminde doku-yüzey imgelemi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
6. Turanî, A. (2000). Sanat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
7. Turanî, A. (1981). Başlangıcından Bu Güne Çağdaş Resim Sanatı Tarihi. İstanbul: Tiget Yayınları.
8. Tüzcet, Ö.(1967). Form ve Doku. İstanbul:İTÜ Mimarlık.